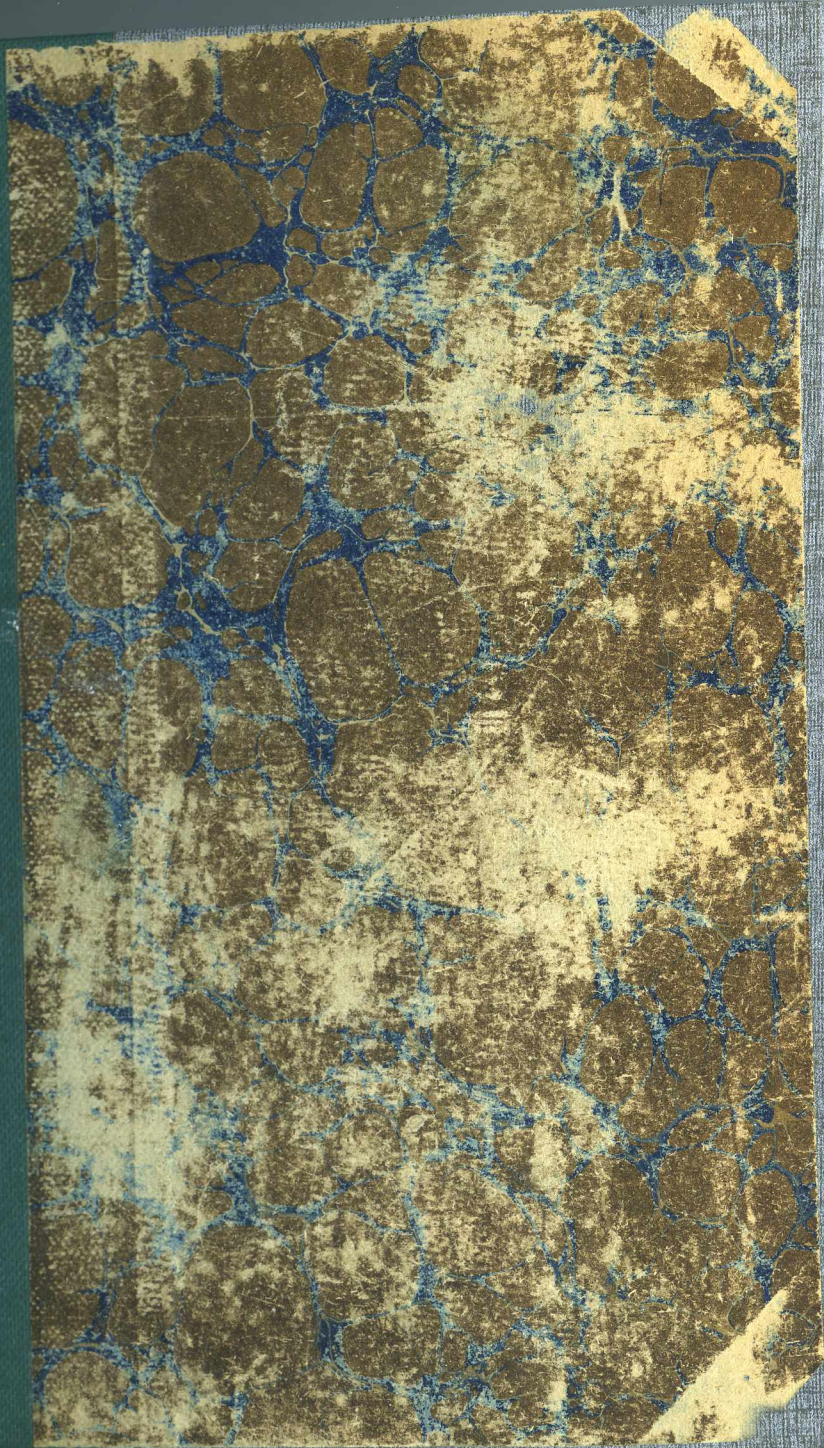

Politikai
röpiratok.

161.

16120

161

1475

POLITIKAI LEVELEK

EGY KÜLFÖLDÖN ÉLŐ HONFIHOZ.

„Üssetek, csak hallgassatok meg“.
Themistocles.

I.
PÁRTJAINK.

II.
PÉNZ-KORMÁNY ÉS PÁRTVÁLSÁG.

III.
QUID NUNC?

14.

BUDAPEST.

TETTEY NÁNDOR ÉS TÁRSA.

1874.

TETTEY NÁNDOR és TÁRSA

KÖNYVKERESKEDÉSÉBEN PESTEN, „A VASTUSKÓHOZ”

kaphatók:

-
- Önsegély élet- és jellemrajzokban.** Smiles angol eredeti műve nyomán a hazai viszonyokhoz alkalmazva, magyar nyelven előadja *Könyves Tóth Kálmán*. Két köt. Ára 3 frt.
-
- Az angol alsóház és a parlamenti kormány.** Irta *Laugel Agost*, ford. Timon. Ára 60 kr.
-
- Az egyesült-államok, az önkormányzat és a caesarismus.** Irta *Portalis A. Ede.* Ford. Szathmáry Gy. Ára 1 frt 80 kr.
-
- Néhány őszinte szó a középoktatás szervezéséről.** Irta *Kun Pál*. Ára 60 kr.
-
- A m. k. testőrség története, különös tekintettel irodalmi működésére.** Irta *Ballagi Al.* Ára 3 frt.
-
- Az 1848-ki forradalom történelme Lamartinetől.** Fordította *Zsilinszky Mihály*. Két kötet. Ára 4 frt.
-
- Az 1872-dik évi törvények gyűjteménye.** A hivatalos „országos törvénytár” hű lenyomása. Hiteles kiadás. 8°. Füzött kiadás 1 frt 20 kr. Díszes jelyvényekkel ellátott kötött kiadás 2 frt.
-
- Közoktatásunk reformja.** Irta *Salamon Ferencz*. Ára 3 frt.
-
- Az 1869-dik évi április 20-dikára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója.** Hiteles kiadás. Ára: I. kötet 4 frt., II. kötet 5 frt., III. kötet 4 frt 50 kr. IV., V., VI., VII., VIII., IX., X., XI., XII., XIII., XIV., XV., XVI., XVII., XVIII., XIX., XX., XXI., XXII. és XXIII. kötetek 4 frt., a XXIV. 3 frt.
-
- Az alsóház rendszabályai.** Hiteles kiadás. Ára 40 kr.
-
- Tereptan.** Katonai tankönyv. *Novák Lajostól*. Ára 4 frt.
-
- Az osztrák-magyar monarchia haderőinek szervezete.** Katonai tan- és kézikönyv. Irta *Szenáróti Géőcze István*. — Ára 2 frt 50 kr.
-
- M. k. honvédtiszti és tisztviselői névkönyv.** Ára 1 frt.
-
- A világirodalomból.** Mindenféle komoly és mulattató olvasmány. I. kötet Ára 1 frt.
-
- Széptani levelek.** *Horvitz* rendszeres műve nyomán írta *Zsilinszky Mihály*. Ára 1 frt 60 kr.
-
- A Fellah.** Egyiptomi emlékek. Irta *About E.* Ford. *Amica*. Ára 2 frt 40 kr.

POLITIKAI LEVELEK

EGY KÜLFÖLDÖN ÉLŐ HONFIHOZ.

„Üssetek, csak hallgassatok meg“.

Themistocles.

I.

PÁRTJAINK.

II.

PÉNZ-KORMÁNY ÉS PÁRTVÁLSÁG.

III.

QUID NUNC ?

BUDAPEST.

TETTEY NÁNDOR ÉS TÁRSÁNÁL.

1873.

DE BALLAGI GEZA

I.

Budapest, 1873. októberhó végén.

Kedves barátom! Panaszkodol, hogy politikai viszonyainkról a lapokból nem nyerhetsz kellő tájékozást! Mondod, hogy ha csak egy párt lapjait olvasod, egyoldalulag vagy informálva s vélekedésed rendesen a szélsőségek felé hajlik; ha pedig mind olvasod, épen zavarban vagy, nem tudod melyiknek van igaza az egymással homlok-egyenest ellenkezőt állítók közül.

Aztán társadalmi viszonyainkról is ijesztő dolgokat olvassz, de nem tudod mennyi igaz. Hajlandó vagy ugyan azt hinni, hogy ez nem egyéb, mint a mesebeli gyermek farkas-kiáltásai, de mégis félsz, hogy egyszer csakugyan ellátogat a farkas.

S ha végre külföldi, vagy épen bécsi lapokból akarod rólunk megtudni az igazat, akkor épen kétségbe kell esned ez elátkozott nemzet sorsa felett.

Pedig mint jó magyar embernek hazád sorsa szveden fekszik, s szeretnél ügyeiről, melyeken tiszta magyar szívvél függsz, tájékozva lenni; s most hozzám, régi barátod- s iskolatársadhoz folyamodol, kinek tiszta hazafiságát, honszerelmét ismered, kinek nézetei a teidével annyiszor s oly jól találkoztak, s kiről tudni véled, hogy hideg, magába zárkózott, inkább figyelő, de minden iránt élénken érdeklődő természete, a pártoktól visszavonultsága, s a mellett mégis a fővárosbani lakása s ismeretsége képessé teszik, hogy az események színvonalán álljon, s kinek barátsága biztosít arról, hogy őszintén, igazán s tartalék nélkül írja meg a politikai eseményeket s mond véle-
ményt a társadalmi viszonyok fölött.

Sokat, ember felettit kívánsz tőlem. Egy történetírást a jelen időből, midőn jól tudod, hogy a mult eseményekről is mily változók a történetírók véleményei, részrehajlatlan kritikát oly embertől, ki maga is benne él az eseményekben, megvannak saját politikai nézetei, sőt rokon, és talán ellenszenvez is a szereplők iránt, s ki a mellett korlátolt tehetsége, szűkkörű nézetei- s hé-

zagos ismeretségeinél fogva nem is lehet mindenről s annál kevésbbé elfogulatlanul informálva.

Egy szóval, a pártok peréből kivonatot kérsz — itélettel ellátva! Végtelenül hiúnak kellene lennem, ha e nekem szánt szerepre válalkoznám. Isteni mindentudást kellene szenvedennem, mert csak ő az, ki a szivek érzését s az elmék gondolatját tudhatja, — e nélkül pedig sem az események, sem a személyek fölött itéletet nem mondhatunk, a nélkül, hogy sokszor a legjobb szándékból is igaztalanok né lennénk, s hogy a jövő percz eseménye egy minden hivatalosnál hitelesebb dementivel meg ne hazudtolhatna.

Hisz talán még élénk emlékedben van a szegény Duschek Ferencz esete, kire a jelenleg élő legnagyobb történetíró, volt minisztertársa s azon kornak egyik kiváló szereplője. Horváth Mihály történetileg reá nyomta az árulás bélyegét, s kit ez ellen ugyancsak azon események legfőbb tényezője s volt főnöke, az azon időbeli események egyik legjobban tudója Kossuth Lajos vett védelmébe, s kikhez azután pro és contra még többen is csatlakoztak, a nélkül, hogy itéletet lehetne mondani, hogy melyik félnek van hát igazza.

Számtalan ily személyek s események vannak még a mult s közelmultból is, melyeket te is jól tudhatsz! Sok dolog lett szellőztetve éles polemikiákban, melyet hirneves férfiak, előbb baj- és elvtársak s később politikai ellenfelek folytattak egymással; de ítéletet, elfogulatlan, igaz ítéletet hozni a legnagyobb részben csaknem lehetetlen.

Ítéletmondást tehát ne várj tőlem. Erre nem vállalkozom s ha meg nem akarlak csalni, erre nem vállalkozhatom. Hanem ha megelégszel rövid s csakis a főbb politikai eseményeket érintő, a mennyire embertől kitelhetik, elfogulatlan kivonatot adhatok s ha tetszik véleményt, gyarló, egyéni, de tiszta hazafiui meggyőződésemen alapuló véleményt, azt mondhatok.

Időm nincs sok! Anyagi gondjaim csak a vasárnapok egy részét hagyják részemre, azért csak némely vasárnap szolgálhatok egy levéllel.

Pár hét főbb eseményeinek megírására ugyan néha kevés, de abban a keretben mint én szándékozom, elég, sőt sokszor sok. Ilyenkor azután a socialis kérdésekre ie áttérhetünk.

Mielőtt azonban tovább mennék, nem lesz talán felesleges a multa visszatekinteni, hogy a

mult igazságos megítéléséből tanulságot vonhasunk a jövőre.

Hetedik éve, hogy alkotmányunkat visszanyerve, önkormányzati jogunk teljes élvezetébe léptünk, s hogy a parlamentaris kormányforma áldásait élvezzük.

Ritka parlamentaris kormánynak adatott meg az a szerencse, hogy évekig éljen, s még kevesebb dicsekedhetik oly hosszú élettél, mint a mai magyar kormány, mely tagjaiban változott ugyan, de pártilag ugyanaz.

Nem lesz tehát méltánytalan eljárás, ha egy kissé visszatekintünk működésére, megbiráljuk az eredményt s kimutatjuk az okokat, melyek okozták, hogy működése ennyit s nem többet eredményezett.

A magyar kormány működése kezdetén sok olyan előnnyel bírt, melyet a parlamenti kormányok részben nem egyszer nélkülöznek.

Mindenekelőtt bírta az általa megkoronázott Felső bizalmát, nagy, erős s compact pártja volt a parlamentben s csaknem az egész ország osztatlan örömmel üdvözölte, mint a második, de a

letűnt kényuralmi korszak után első alkotmányos kormányt.

Az ország ugyan elárvult állapotban volt, s a teendőknek egy óriási serege várt reá; — de a mily hátrányos volt reá a munka nagysága, épen oly előnyös volt ily munkahalmaz mellett az, hogy az egész országban ugy szólván tabula rását talált. Teremtenie kellett ugyan, de teremthetett saját legjobb meggyőződése szerint, mert nem volt megkötve keze sok létező s tűrhetőnek talált, de azért javítást igénylő institutiók által!

Nagy embereknek ily állapot mindig kedvezőbb mint a foltozgatás!

A közösügyi kérdések elintézése még a kormány működésének megkezdése előtt megtörténvén, a nemzetünk jövőjére oly nagy befolyást gyakorló ezen tényt nem veszem fel bírálatom keretébe, habár nem tartózkodom kimondani, hogy én ez állapot mindjárt kezdetben elfogadtam s az adott viszonyok közt a lehető legjobbnak tartottam.

Andrásy gróf O Felsége által a kabinet megalakításával megbizatván, e feladatát szerencsésen oldotta meg.

A második miniszterium a deákpárti közvé-

lemény kifejezése volt, s az ellenzék is kénytelen volt bevallani, hogy párt-miniszterium a Deákpárt kebeléből másként nem alakíttathatott volna. Képviselve volt benne Magyarország s Erdély, a képviselő- és felsőház, az aristokratia és demokratia.

Volt azonban mindjárt egy nagy hátránya, mi azonban elháríthatlan volt. A miniszteriumot, nem mint szokás, a párt feje alakította, sőt még részt sem vett benne.

Hiányzott belőle Deák, megmaradt pártvezérnek s ezzel előállt a másik anomalia. Volt párt-kormány, de nem volt kormánypárt!

A párt továbbra is Deákpárt maradt, s csak addig volt kormánypárt, míg Deák a kormányt pártolta.

Ily abnormis viszony lehet a kormányra sok tekintetben előnyös, de lehet hátrányos is. Előnyös, mert tulajdonképen csak egy emberrel kell számolnia; hátrányos, mert egy embernek lehetnek minden jó tulajdona mellett szeszélyei is, melyet a kormány kénytelen tekintetbe venni s egyuttal a felelősséget is viselni.

S kiből alakult e párt? Alakult mindenekelőtt azon független meggyőződésű hazafiakból,

kik tekintetbe véve az európai viszonyokat, hazánk s népünk elszigeteltségét, a mindinkább ki-kimerülő ellenállási képességét, az ország minden tekintetbeni elmaradottságát: jónak találták a körülményekkel megalkudva, a nemzet jogaiból visszaszerzeni annyit, a mennyi önállására okvetlen szükséges volt, s a mennyit 300 év óta tényleg soha sem birt, s meghozni áldozatúl azt, a mi a közös birodalom fennmaradására okvetlen elkerülhetlen volt; — s kik készebbek voltak főbb kérdésekben is engedni, hogy az országot s nemzetet megmentsék az 1848-iki események ismétlésétől.

Továbbá a régi, vagyis ugynevezett ó-conservatív pártból, mely ugyan tiszta hazafiui meggyőződésénél fogva örömmel üdvözölte az alkotmány visszaállítását már csak azért is, mert az akkori állapotot csak átmenetnek tartotta.

Nemkülönben azon egyesekből, kik már megunták a husos fazekak után áhítozni, vagy pedig kik már természetök szerint minden kormánynak szeretnek jó emberei lenni.

Végre azon ultramontánokból, kik a viszonyokhoz szokás szerint alkalmazkodva, ezen pártban kevesebb veszélyt láttak magukra, mint az

ellenzéknél, s itt befolyásukkal meggátolhatni hittek minden oly intézkedést, mely érdekeiket sértetné.

Voltak olyanok is, kikben mindezekből volt valami.

E különböző elemekből álló párt ragasza az 1867-ki kiegyezkedés volt; annyi széthuzó érdek mellett ez tartotta össze, s épen azért, mert a létkérdésben egyetértettek, erős is volt; de ily párt mellett bármily nagy és erős az, ritkán lehet erős s alkotó kormány!

A baloldal vagy ellenzék szervezete sem volt szerencsésebb; már maga azon körülmény, hogy két, illetőleg három egymástól egészen különböző s csakis a kiegyezés iránti ellenzés kifejezésben egyesülő pártra volt szakadva, igen sokat levont a kormányra nézve veszélyességéből, mert ezzel szemben mindig készen állt a közjogi alapot elismerő összes párt.

E három töredék volt a balközép, a szélsőbal, s a nemzetiségi párt, mely utóbbinak legnagyobb része még a közép vagy szélső balnak is tagja volt.

A középbal Tisza Kálmán és Ghyczy Kálmán

vezérlete alatt alakult, s mint az 1861-ki határozati párt tagjai, nem tudván elfojtani hazafiui keservöket a nemzet háromszázados nyomorgatása s talán a legközelebb személyesen is átélt szenvedések miatt, ha politikai tekintetből elfogadták volna is a kiegyezést, de okulva a multak példáján, mindazt követelték, a mi a nemzetet jogilag illette, s nem bizván a korona őszinteségében s így a kiegyezés állandóságában, az 1866. eseményeket arra akarták felhasználni, hogy az alkotmányt lehetőleg körülbástyázzák, s méltányossági tekintetből is csak annyit voltak hajlandók engedni, a mi épen elkerülhetlen volt.

Aztán voltak tagjai közt, kiket a népszerűség-vadászat, a feltűnni vágyás, a megsértett ambíció, a hivatalvágy ki nem elégítése s a képviselői szék keresése, vagy a magyar nemzetének keresztelt s minden ellen oppositiót képező érzés vitt az ellenzék táborába. Lehettek s voltak is, kiket szennyesebb önérdék, talán a kiegyezés meghiusításának gondolata is vezérelt.

A szélső bal nagy részétől sem lehet megtagadni a hazafiui érzést, bár ők azt csakis kizárólag maguk részére vindikálják. Tagjait részben a

dynastia iránti elkeseredés, vagy a republikanus érzelem jellemzi. Nagyobb részt az 1848-ki forradalom kisebb emberei s szószátyárjai, kiket rajongás, gyűlölet, érdek vagy olcsó népszerűség keresése vezérel.

Ezenkívül van még az ugynevezett nemzeti-ségi párt, melynek főmaradottjai már különben is a szélsőbalhoz tartoznak, miután ők csakis akkor érhetnék el Magyarország integritása s államiságával össze nem férhető céljaikat, ha azok elvei jutnának uralomra.

Ily viszonyok közt, ily pártállás mellett nem tagadható, hogy nehéz volt helyesen kormányozni, s nagy tetteket véghez vinni.

Volt-e a kormánynak mindjárt a kezdetben megállapított programja vagy sem? nem tudjuk, de a történelekből azt kell következtetnünk, hogy nem volt, s így a mikéntre és egymásutánra nem is lehetett.

Azt hisszük, hogy a kormány előtt csak egy határozott cél lebegett: a kiegyezkedés fentartása, s a mellett olyan kormányzás, mely az adott viszonyok közt a hon javát leginkább képes volt előmozdítani.

Az ellenzék első sorban szintén a közjogi kiegyezkedés felforgatását tűzte zászlójára s ezzel a hon sorsa felett egy időre el volt vetve a koczka.

E pont körül forgott a harcz hosszú időn keresztül s elkeseredetten, sokszor személyeskedéssel s oly extremitással, mely az országház küszöbét csakhamar átlépve, a vidéket is előzönlötte, a barátot a baráttól elidegeníté, a családtagokat egymástól elválasztá, s az ország politikai reputációját a külföld előtt is veszélyezteté.

Ily körülmények közt természetes, hogy a belreformokra nem igen maradt idő, kivált miután az országgyűlés tagjai megfeledkezve méltóságukról, a vitát olyan csekélységekre is oly bőven kiterjesztik, hogy a legsürgösebb teendők s belreformok tárgyalására sem maradt idő.

De a kormány sok fontos esetben nem is mert kezdeményezni, s különösen nem a belreformok terén. Voltak kérdések, melyekre nézve jóformán biztosítva lehetett az egész parlament hazafias s liberális tagjainak pártolásáról, de nem mert kezdeményezni, mert elidegenítette volna magától azon elemeket, melyek különben a közjogi téren vele voltak, s melyek a legelső alkalommal cser-

ben hagyták volna, — vagy kénytelen volt olyan dolgokat is eltűnri, melyek erélyes felfogása ugy is csak ellenei számát szaporította volna.

Nézzük végig a 6 év alatt hozott törvényeket s látni fogjuk, hogy a százakra menő törvények közt nagyon kevés van, mely reformokkal foglalkozik, s nem véve fel a kiegyezési s ezzel összefüggő törvényt, nincs egyetlen egy sem, mely akár a népműveltség, akár a tudomány, akár a közszükségletnek vagy a viszonyoknak megfelelné. A kormánynak e téren kifejtett működése csupa *transactio* a pártok s párttöredékek közt s egy sincs, mely magát a Deákpárt szabadelvűbb részeit is kielégitené, vagy csak kezdetben is kielégítette volna.

Nagyon természetes, hogy a kormány mindig csak a közjogi ellenzéket látván maga előtt s tartván tőle, hogy megbukása után a kiegyezkedés is megbuknék, kénytelen volt érdekelt szövetségesei kedvéért sok kérdést elodázni. Igy a választási kérdések még mai napig sem tárgyaltattak, a katólikus autonomia s egyházi vagyon rendezésének ügye elmaradt, a polgári házasság, szerzetesek eltörlése vagy legalább kevesbitése stb. mind elodáztatott.

Hanem talán azt hihetné az ember hogy ha a kormány a belreformok terén nem tett is semmit, vagy édes keveset, keresett magának olyan tért, hol a nemzet legnagyobb részét kielégítheti s szövetségeseit sem sérti meg?

Talán az ország anyagi felvirágoztatása, vagy a nemzetiség megőrzésének hálás útjára fordította fő figyelmét? . . .

Kénytelen vagyok sajnálattal beismerni, hogy nem.

Az anyagi felvirágzás, a nemzetiségnek szent s féltett ügye vajmi keveset haladt előre, pedig voltak sokan, kik ebből a szempontból üdvözölték leginkább a kiegyezkedést, s ezzel hitték megnyugtatni lelkiismeretöket s kárpótolni a nemzetet az elveszett jogokért!

Hogy ez így van, eléggé bizonyítja az, hogy az ország minden gazdagsága s forrásai mellett is a vagyoni bukás szélén áll, s hogy a nemzetiség ügye most több aggályra ad alkalmat, mint az elnyomatás idejében, mint ezt a lapok gyakori felszólalásai igazolják.

Hol van tehát a nyereség, mely a kiegyezésből reánk háramlik? fogod kérdeni.

Hát nem elég nyereségy-e az, hogy önsorsunknak ura vagyunk, hogy tehetnénk mindent, s csak bennünk van az ok, ha javunkra nem történt semmi vagy vajmi kevés!

Igen, bennünk van, s ezért okolhatjuk egymást, de okolni kell mindenkinek magát is.

Első sorban oka nyomoruságunknak a hibás pártállás, mert ennek köszönhetjük, hogy a kormány, elbizva magát a párt föltétlen s kényszerű támogatásában, nem igyekezett biztosított állását a kor követelményeinek s a nemzet kívánalmainak megfelelő tények által szilárdítani.

Oka a Deákpárt, mert hatalma érzetében s ósdi szövetségesei iránti tekintetből nem igyekezett az ellenzék békülékenyebb elemének méltányos igényeit a belreformok terén kielégíteni.

Oka az ellenzék, mert közjogi s sokszor kicsinyes támadásai által kényszeríté a pártot a kormány támogatására!

Oka volt a mindent lelánczó pártfegyelem, mely a legtisztább eszmét is hallgatásra kényszeríté, ha azt párt-tekintetek követették.

Oka a sajtó, mely kiméletlenül ostorozott mindent, mi saját pártnézetének meg nem felelt,

s ez által a higgadt vitának, a nézetek tisztulásának utját állta.

Oka volt az ország vagyis inkább a választók, kik többnyire szájas, bőbeszédű, de annál kevesebb tudományu férfiakat választottak.

Oka végre az egész parlament, melynek tagjai párt vagy egyéni önzésökben igyekeztek a helyzetet kizsákmányolni. Előbb való volt az egyéni vagy kerületi s pártérdek, mint a haza java.

Nézzünk végig a hét év óta történten s látni fogjuk, hogy az érdek uralta összes működésünket.

Nem akarom felhozni a szükség s így forgalom nélküli kamat biztosított vasutakat, nem a számtalan hivatalok crealását, nem az undorító nepotismust, mely még az igazságszolgáltatás kérdésében is szerepelt. Mindennek, a mit tettünk, vagy a mit tenni elmulasztottunk, megvan a maga titkos rugója!

S ebben nem volt pártkülönbség, vétkeztünk mindnyájan, s a mi vétkünknak a későbbi nemzedék adhatja meg az árát!

S ha voltak is, kik a történetekkel nem voltak megelégedve, s ellennézeteiknek kifejezést akar-

tak adni, ezeket visszatartotta a sajtó korlátlan uralma érzetében örülten szórt vádja, az ezektől való álszemérem. Ugy, hogy nem volt az egész parlamentben egy ember, ki meggyőződésének kifejezést mert volna adni, ha az az ugynevezett közvéleménnyel vagy divatos korszellemmel ellenkezett. A kik kezdetben talán tenni merték, azt a parlament tagjai kiméletlenül lezúgták, a hirlapok kigunyolták, mert minálunk csak odáig terjed a szólásszabadság, míg valaki olyat beszél, a mi nekünk tetszik.

S ez meglátható a belreformokra vonatkozó minden törvényeinken s érezzük hasznát már ma is, s így jóformán szerencse, hogy a parlament törvényerőre nem emelte mindazon javaslatokat, melyeket az álliberalismus, mint okvetlen szükségeseket, folytonosan tele torokkal kiabál, s melyet az értelmi nyomorékokban gazdag parlament köteles viszhangként hangoztat.

Nálunk mindenki egy Montesquieu s azt sem tudja, a mit ez egyik fő: „A törvények szelleméről“ irt művének alapgondolata, hogy: csak az jó törvény, a mely figyelemmel van azon népnek természetére, sajtósága,

szokása és jelleme iránt, melynek számára hozzák.

Ha külföldön valami divatos eszme van, be kell hozni a nélkül, hogy kérdeznék: van-e hozzá már a népnek elegendő műveltsége, s politikai viszonyaink közt nem lesz-e nálunk éppen oly káros mint ott hasznos, s hogy a vele szükségkép karöltve járó föltételek megvannak-e már nálunk!

Nem azt nézzük mire van szükségünk, hanem egyszerre el akarjuk érni azon országokat, melyek évszázados munka után rendezték be magukat, úgy a hogy vannak, a nélkül, hogy mindenben bírnák a legjobbat.

Úgy vagyunk, mint az a néger, ki mesztelen testére frakkot vett.

Ezek után azt kérhetnéd tőlem, hogy hát én melyik párthoz tartozom? Erre igazán nehéz feleletet adnom, mert ha a ma még együtt levő pártokon végig tekintek, be kell látnom, hogy úgy állok, mint a Mahomed koporsója.

A közjogi kiegyezést föltétlenül acceptálom, s ezen az alapon a Deákpárt egy része s a baloldal által sürgetett társadalmi s egyházi refor-

mokat kívánom; de a theoretikus sajtó által felkapott, némely idealista által bálványozott s Horváth által megtestesíteni szándékolt törvénykezési experimentatiók nagy részét a conservativek szivósságával ellenzem.

Nem követem a Deákpártot a nemzetiségekkel, az egyházi s közoktatási ügyben tanusított gyáva politikájában, s a germanisatió elleni apathijában; nem a baloldalt a közjogi vita alapján s szörszálhasogató kicsinyeskedéseiben, s nem a conservativeket az egyházi, honvédelmi, polgári házassági, oktatási, szóval az egészséges s szükséges reformok elleni küzdelmükben.

Egy szóval, egy új pártnak vagyok tagja, mely még nem alakult meg ugyan, de csirája megvan a közvéleményben, s melynek tagjai vannak már mindenütt, épügy a Deák-, mint a balpártban.

Egy vagyok azon milliók közül, kik a jelenlegi állapottal elégedetlenek, kik a jelen pártalakások közt veszélyeztetve hiszik az ország jövőjét, s kik a jelen kormánytól már mit sem várnak, kik conspirálnak egy jobb jövő eléréseért,

s készek a jelenlegi pártok fejei fölött egyesülve működni a haza üdvére.

Ennek a pártnak ma még sem feje, sem neve, se közlönye, s talán még soká nem is lesz, de tagjai oly számban szaporodnak, hogy nem soká kell várni; s ha egy országosan elismert tekintély, egy okos, erélyes fő, egy tiszta jellemű hazafi kitűzi e zászlót, a jelenlegi pártok egy részét s első sorban a Deákpártot és balközépet elsodorja.

II.

November végén.

A mit a pártok állásáról s az azokban levő forrongásról irtam, az azóta beteljesedett.

A természetellenes pártalakulás nem tarthatott tovább, mint az ok, mely azt létre hozta.

Természetes, hogy az erjedésnek ott kellett kezdődni, hol a létező bajnak is egyik legfőbb oka volt: a közjogi ellenzék negatív működésében.

Olvasd el, kikből állott a párt, mi hozta őket össze s azonnal tudod, hogy mi az, a mi most őket szétválasztja.

Azok, kiket tiszta honfiai érzelem vitt az ellenzék táborába, meggyőződtek hét év alatt, hogy a nemzet az önállóság azon fokát bírja, melyen saját sorsát tetszése szerint intézheti; kik többet, külön hadsereget stb. akartak, most belátják, hogy a nemzetnek legszükségesebb kiadásaira sincs elég pénze; kik attól féltek, hogy a korona, mint a

régibb időkben annyiszor, az egyszer kényszerűségből tett engedményekből később mindig törekszik visszavenni, belátják tévedésöket s Ő Felsége alkotmányos érületében megnyugvást találnak; — kik nem tartják elégnek a szót, de tenni is akarnak, beismerik, hogy addig kormányra nem juthatnak, mig a közjogi állapotot el nem fogadják, mert addig a Deák-párt minden belső egyenetlensége daczára is compactul áll elébök, s Ő Felsége is csak azon az alapon van kötelezve alkotmányosan uralkodni, melyre esküdött, s így véletlen többsége esetére sem hivná az azt el nem ismerő baloldalt kormányra, kik látják s tudják, hogy a közjogi vita mennyi üdvös intézkedésnek állja utját, a nélkül, hogy csak a legkisebb eredményre is vezetett volna, kiket a hivatal-vágy vezérlett, s látják, hogy zsákutczába jutottak, a népszerűség-vadászok, kik tapasztalják, hogy az ország megunta a sok szót s tenni akarókat keres, s a megszokott kortes-jelszavak most már csak a nép előtt kapósak, ezt pedig a szélső bal monopolizálja, midőn ennek tudatára jutottak, tovább nem maradhattak az előbbeni uton. Ghyczy Kálmán már egy év előtt figyelmeztette pártját a tévedésre,

melyben vannak, s a párt, bár akkor elodázta a megoldást, de hallgatólag igazat adott későbbi eljárásában Ghyczynek.

Természetes, hogy egy oly sok különböző elemből álló pártnak szinte vannak tagjai, kik tulajdságra hajlandók, s midőn Csernátony, kinek minden hibája mellett van egy nálunk ritka jó tulajdonsága: a meggyőződés kimondásának bátorsága, az „Ellenőr“-ben ily szellemű cikkeket kezdett közölni, azok az országban s minden pártban nagy viszhangra találtak ugyan, de saját pártja szélsőségre hajló elemeinek ingerültségét nyílt lázadásra fokozták, s megkezdődött a harc a párt kebelében.

S ezzel a balközép sorsa el volt döntve. Oszlani indultak azon vegyes elemek, melyekből állott.

A párt egyik tagja Csávolszky Lajos, az „Ellenőr“-nek s a balközépnek egyik legmérgeesebb írója, a scorpió fullánkjait most a „Magyar Ujság,“ a szélső bal közlönyéből azok ellen lökdöste, kiknek első sorban mindent köszönhetett. Természetes, hogy a szélső bal öntötte az olajat a kiütött tűzre, s a vidéki ellenzéki lapok, a bal-

párt által annyira dédelgetett népkörök nyíltan elvmegtagadást, zászló - elhagyást emlegettek, s felszólíták az épen fürdön időző vezért, nyilatkozzék, ha helyesli-e az „Ellenőr“ által közölt cikkeket?

Tisza egy, a hires: vagy alatta, vagy felette, vagy mellette modorban irt levelében a párt további magatartásának s elvei magyarázatának isten tudja hányadik nyilvánítására egy párt-conferentiát hívott össze, s miután meggyőződött róla, hogy a vidéki hangos hazafiak nem helyeslik a párt-lap nyilatkozatát, s ő nem birt azon bátorsággal, hogy meggyőződéseért népszerűségét kockára tegye, egy nyilatkozattal maszkot adtak az eddigi sujtásos párt-politikára.

Ez azonban sem azokat nem elégitette ki, kik a haza nyomorát nem akarják tovább tétlenül nézni, sem a szélsőségre hajlókat. Csávolszky Lajos az ökörszem-politikát találta leghasznosabbnak, s miután belátta, hogy Csernátony s a balpárt szárnyai alatt már magasabbra nem juthat, kirepült s a maga szárnyára kelt, s néhány elégületlennel kezét fogva beáll a szélső balhoz, Ghyczy pedig a körből kilépett, képviselői állásáról lemondott s

választóihoz intézett nyílt levelében eljárását hosszasan indokolván, kijelenté, hogy a balközép eddigi politikáját károsnak tartja az országra, elfogadja a kiegyezést, s minden jó hazafinak azon kell lenni, hogy tevőleges munka által igyekezzék az országot a bajból kirántani.

Ime az a párt, melyhez én tartozom, életjelt adott magáról, kilépett a térre, nyilatkozott s vezért nyert Ghyczyben; mert hogy ő elfogadja ezen szerepet, azon senki sem kételkedik, ki Ghyczynek eddig szokatlan határozott fellépését, levelét s a képviselőség ujlagos elvállalására felszólító küldöttségnek adott válaszát fontolóra veszi.

De mit tehet ő magában? fogod kérdeni! Ha egyszerűen a Deák-párthoz csatlakozik, ott nagy részben meg lesz bénítva működése, ha nem: akkor mint oly vezér, kinek nincs pártja a képviselőházban, egyszerűen csak Cassandra szerepére van szorítva.

Tévedésben vagy! Ghyczynek nem szabad egyszerűen a Deák-párthoz csatlakozni. Egy olyan pártnak, mely ma már vonaglik s csak morphiummal tartják benne az életet, nem használna

az, hogy Ghyczyt elnőjje magát. Pedig azt talán mondanom sem kell, hogy a Deákpárt napjai abban a perczen előre kiszámíthatók voltak, melyben a balközép erjedése megindult. Megszülvén az ok, megszűnik az okozat. Nincs, vagy csak gyenge közjogi oppositio, nincs szükség a Deákpártra sem mint közjogi pártra!

De Ghyczy az országgyűlésen semmi esetre sem fog egyedül állani. A Deákpárt egyik része azonnal csatlakozik hozzá, mihelyt az országházban megjelen, s a balközép széthulló elemeinek jobb, értékesebb s nagyobb részét is ő fogja fel.

Mert tagadhatatlan, hogy a középbal jelen alakjában befejezte missióját.

Igen, missióját, mert e pártnak missiója eddig soha sem említett, s annál kevésbé méltatott missiója volt, melyről magok a tagok legnagyobb része sem tudott, s legfeljebb is csak sejtett.

E missió Kossuth Lajosnak 1867-ben a koronázáskor kiadott levelével megkezdett izgatás ellensúlyozása, vagyis a népnek oly iránybani vezetése volt, hogy az ország oly válságokba ne sodortassék, mely talán örök időkre meggátolta

volna, hogy a nemzet önsorsának szabad intézője lehessen.

Mert hogy ettől félni lehetett, azt talán mondanom sem kell. Ismered a magyar népet s tudod, hogy mily könnyen a végsőig ingerelhető, kivált azok által, a kiket megszokott isteníteni.

S biztatói nem hiányzottak, mert hisz ilyen akad, s hogy eredménye volt, legjobban bizonyítja azon körülmény, hogy épen a tősgyökeres magyar vidékek legtöbbszörre szélső baloldalt választottak s csak néhol sikerült egyes baloldalinak meggátolni, hogy az összes magyar köznép egészen a szélső bal karjai közé ne vesse magát.

Nem is csoda, midőn a sok apostol Kossuth nevére hivatkozott, az ő nevében izgatott. S Kossuth elég gyenge volt magát felhasználtatni. Elfogadta a neki szánt szerepet, s a koronázáskor kibocsátott, s azóta is, mindenféle ismeretlen capacitásokhoz özönnel írkált s most már jóformán senki által nem olvasott, mert úgy is ismert tartalmú izgatott leveleivel a népben az izgatottságot mindig ébren igyekszik tartani, sőt eleinte fiai, a kis kormányzó

praetendensek is egész elbizakodottsággal korholták a kiegyezkedett nemzetet.

Szegény Kossuth! ha tudná, mily emberek zsákmányolják ki könnyenhivőségét, élnek vissza befolyásával s pazarolják el drága becsületét. Örök átka most is uralkodik rajta: könnyenhivő, ros emberismerő s végtelen hiú. Nem tudja megbocsátani, hogy a nemzet az ő beleegyezése nélkül békült ki királyával, nem tudja elfeledni ily meghazudtolását az olasz hadjáratkor III. Napoleonhoz intézett azon szavainak, hogy: „Magyarország azt teszi, a mit ő akar.“

Ily tulajdonok mellett nem csoda, ha öntudatlanul első sorban működik hazája romlásán, s fájdalommal mondhatni, sok eredménnyel.

A nép imádja őt még 1848-i működéseért s mert azzal biztatják, hogy ha haza jön, azt a földet is nekik adja még, mit 48-ban az uraknak meghagyott. Innen a mindennap jobban terjedő gyűlölség a kaputos osztály ellen, innen a fokoként növekvő kommunisztikai törekvés.

S nincs senki, a ki Kossuthnak ezt megmondaná. Környezete nézeteinek hü viszhangja, a kik meglátogatják vagy még nevelik hibás nézeteit,

vagy nem bírnak elég erkölcsi bátorsággal neki a valót megmondani.

Ha egyszer látná táborát, eliszonyodna tőle s jobb meggyőződése hallgatásra készítene.

Ép ezért meggyőződésem, hogy ha a közép-bal nincs, ha egyes hazaszerető becsületes emberek néha tán öntudatlanul is el nem fogadják a nekik szánt szerepet, ha a feltüzelt népnek élére nem állanak, s nem vezetik azt óvatosan, hanem kezében hagyják a lelkiismeretlen izgatóknak, ma az ország aligha nagyobb zavarokban nincs, s aligha a parlamentben volna a krízis.

Maga a balközép kebelében kitört válság legjobban mutatja, hogy mit gátolt meg a baloldal, mert a bomlásnak indult párt egy része ma is ösztönszerűleg vonzódik a szélső bal felé. S mi történt volna hét év előtt? . . .

S e missiója most szerencsésen be van fejezve, de egyszersmind alakulása, létezése s eredményében minden tévedései mellett is üdvössé vált működése politikailag igazolva van.

De ha így van, akkor talán továbbra is van jogosultsága?

Szerintem többé nincs. Azon idők elmúltak, melyben veszélyessé lehetett volna a szélsőség; most más a feladat, mint tévutra vinni, most a kórananyagot kell eltávolítani a nevelés, bölcs, óvatos s előre látó intézkedések, jó törvények s azok erélyes végrehajtása által. Ideje, hogy a proviso-riumból végre kilépjünk.

S a baloldal szétzüllésével a Deákpárt létezésének szüksége is megszűnt.

A miért alakult, azt a missiót szépen betöltötte. A közjogi kiegyezést keresztülvitte, fentartotta, sőt ellenei legnagyobb részét is megnyerte.

Ez volt életének forrása. Az erős megtámadás, a nagy veszély elmúlt, a hadsereg felbomlik.

S itt egy szomorú kötelesség vár rám; egy tényt kell constatálni, mielőtt tovább mennék s egyuttal okát adnom, hogy miért beszélek én egyedül Ghyczyről mint a jövő emberéről.

Hát Deák Ferencz, a nemzet bölcse?

Deák Ferencz, hazánk s nemzetünk Mózes, az én meggyőződésem szerint, befejezte politikai áldásos működését. Egészsége kényszeríti elhagyni a küzdőtér, de elhagyni győzelmesen s a nemzet áldásától kísérve.

Mózes kivezette Izrael népét Egyiptomból, áthatolt vele minden veszélyen, de az ígélet földére nem vezethette be, csak az utat mutatta meg.

Deák létrehozta a kiegyezkedést, visszaszerezte a nemzetnek alkotmányát, utolsó nagy beszédében az egyházi kérdésben utat mutatott a nemzetnek, s most visszalép.

És vezér nélkül rendesen még minden tábor feloszlott.

Egyes részeit összetarthatják kisebb emberek, de maga az egész nem létezhet többé!

De nincs is szükség rá. Feladata a kiegyezkedés fentartása volt, ennek megfelelt, de alkotásra nem képes, mert alkotó elemei saját nézetök szerint vélik boldogíthatni a nemzetet.

Mondottam kimből áll e párt s tudhatod, hogy Haynald és Csengery, Majláth és Horváth Boldizsár, Lónyay és Cziráky, Hollán és Ürményi együtt nem mehetnek, s hogy Ghyczy és Sennyei csak a közjogi alap védésében s a haza javának előmozdításában érthetnek egyet, de utaik szétvál-
nak, mihelyt tenni kell.

S a tett ideje elérkezett. Tenni kell gyorsan,

erélyesen, ha azt akarjuk, hogy az ország a reá nehezedő válságot átélje.

Mert csakugyan ott vagyunk, a hová okvetlen előbb-utóbb el kellett jutnunk. Pártállásunk rendkívülisége, a rendszertelen kormányzat, a könynyelmű gazdálkodás megtermette a maga gyümölcsét.

Országházunk a legsajátságosabb képet tárja fel. A csata javában folyik, de nem harczrendben többé, hanem összegomolyodva. A fővezér beteg, a helyettesek, a kormány elvesztették fejüket s mindenütt zavar, minden ponton új vezérek, új zászlók ütik fel magokat.

Ki lesz a nyertes? ki tudná megmondani! Ez egy kis Mohács, előidézve saját bűneink által. Van-e belőle kiszabadulás? Igen, hitem, meggyőződésemszerint van.

Még egy darabig küzdeni fogunk egymással, szidjuk egymást, aztán elfáradunk, gondolkodunk, magunkba térünk s aztán újra elkezdünk tenni. Adja Isten, hogy több szerencsével mint eddig!

Hogy e zavar meddig fog tartani s mikor kerül újra ismét a nyugodt munkára a sor, az első sorban attól függ, hogy az egyszerre bom-

lásnak indult két nagy pártból az új zászlóvivők melyike körül fog a többség sorakozni.

Deák, ha egészsége nem gátolná, egy darabig még együtt tarthatná pártját, de alvezérei közt nincs senki, ki erre kilátással bírna.

Csengery szelid, igénytelen egyénisége, Gorove rossz modora, Horváth szeles idealismusa, Kerka-poly zsarnoki darabossága, Szlávy egykedvű tétlensége nagyobb párt vezérletére nem alkalmas.

Lónyay, az egy év előtt méltatlanul kijátszott Lónyay, demonstrative távol tartja magát.

Ki van tehát?

Új emberekkel kell számolnunk s itt első sorban magaslik ki közülök Sennyey.

Sennyey a magyar Chambord. Amannak levele, ezt legutóbbi szónoklata ütötte le egy időre az események színhelyéről.

S ha nem beszélt volna is úgy Sennyey a mint beszélt, ha legközelebb nem bontotta volna is ki a zászlót, s csengő zenével nem vonult volna ki a Deákpárt táborából, ha még mindig első szónoklatának varázsa alatt állana az ország, ugyan lehetne-e neki a magyar képviselőházban ez idő szerint többsége? Meggyőződésem, hogy: soha.

Beszéde szép és csillogó volt, mert csak általánosságban volt tartva, de az a kevés részlet, a mit utolsó beszédében elmondott, s a mód, a hogy elmondotta, meggyőzött mindenkit arról, hogy Sennyeynek a magyar nemzetben soha sem lesz többsége.

Pedig jelszavait ügyesen s jól választá meg. „Jó közigazgatás s takarékosság s az összes pártok együtt működése a hazamegmentésére“ mind országosan elismert szükség.

S nincs senki, ki az általa mondott ragyogó szókat kissé közelebbről bonczolná! Nincs senki, ki azokkal tüzetesebben foglalkoznék. Elismeri mindenki, hogy ez szükséges s azzal megnyugszik, nem kérdezve, hogy lehet-e s ha lehet, miként, s teheti-e ő?

Nincs senki, ki az mondaná, hogy nem lehet, mert a jó közigazgatásnak van egy előfeltétele, a jó rendszer, a mi nálunk hiányzik; nem lehet, mert a takarékoság csak jó rendszer mellett lehetséges, s ennek is megvan határa, s hogy takarékoskodni csak a nélkülözhető kiadásoknál lehet, de nem

a nélkülözhetetleneknél, s ott is csak akkor, ha van mivel takarékoskodni, de nem minálunk, kik a mulhatlan szükségest sem tudjuk fedezni. Nincs senki, a ki megmondaná neki, hogy az a takarékosság, a minek egyik fő lényege a honvédség csaknem teljes megszüntetése, s az oktatás-ügynek újra a vallásfelekezetek kezébe bocsájtása volna, az országnak nem kell, mert a magyar élni s becsülettel élni akar, s azért sem jövőjére, sem kardjára nem alkuszik, — s nem lehet végre, mert olyan zászlók, melyekre egymással homlokegyenest ellenkező jelszók vannak írva, s melyeknek egyikén Deák junius 8-iki beszéde, a másikon pedig az az elleni harcz van felírva, nem egyesülhetnek csak pillanatokra, hogy aztán annál elkeseredettebben törjön ki köztük a harcz.

Sennyei tehát szerintem nem lehetséges.

S Tisza Kálmán?

Ő az örök habozás nagymestere, a semmit mondásnak megtettesítője. Voltak s vannak életében pillanatok s vannak beszédei, melyekből következtetve elhiszszük, hogy kormányra

termett, de mintha örök átka volna a rontás, még azt is lerontja másnap, mit előtte való nap maga építtetett.

S együtt Sennyeivel, a mint a képviselőházban összeültek, szintén nem mehetnek. Gambetta és Broglie nem működnek együtt soha.

Ki van tehát?

Ghyczy Kálmán!

Igénytelen nézetem szerint ő az egyetlen ember, ki a jelen helyzetben az országos zavarnak ura tudna lenni.

Képességét, hazafiui jó akaratát soha senki sem vonta komolyan kétségbe, azon, hogy akar-e, szintén nem kételkedhetünk, mert különben nem értenők fellépését, nem választóihoz intézett annyi önmegtagadást tanúsító s oly önfeláldozó munkásságra felhívó levelét.

Itt csak két kérdés lehet, nevezetesen: hogy a Deákpárt mit szándékozik tenni, s hogy Ő Felségének van-e bizalma benne?

Hogy a Deákpárt vezér-egyéniségei a jelen körülmények közt még nem tartják Ghyczyt hivatottnak a nagy munkára, vagy talán tőle féltében még megérkezése előtt el akarják intézni a tel-

jes erővel kitört párt- és kabinetválságot, azt látjuk azon machinatiókból, melylyel a Szlávy-kormányt újra életre galvanizálni akarják. És talán sikerülni fog a pártot Deák nagy nevével, a párt missiójának hangoztatásával s becsületbeli kötelezettségének emlegetésével még egy ideig együvé tartani, de mást nem érhetnek el vele, mint hogy a válságot csak elnapolják. A párt semmi esetre sem lesz erősebb, mert az egyszer kitört kérdést meg kell oldani, a munka nem lesz gyümölcsözőbb, mert a nyugalom hiányzani fog s a Szlávy-kormány, mely egy év alatt a párt osztatlan támogatása s az ellenzék elnézése mellett nem birt egyetlen egy teremtő eszmét létrehozni, melynek működése az országot oly végtelen zavarba hozta, s melyben egy oly ember is ült, mint Kerkapoly, ezután hogy lenne képes az általa nagy részben okozott zavart helyrehozni, hogy lenne képes oly nagy munka véghezvitelére, mint a mely a kormányra várakozik?

A párt, igaz, hogy bizalmat szavazott neki, de csak faut de mieux s csak azért, mert egy része készebb elnapolni a válságot, mint bevallani, hogy nem bir többé a helyzetnek ura lenni.

Hanem e határozat kötheti a pártot, de egyéneit nem kötelezheti. Sennyei s több mások ezt nyíltan kijelentették.

Tehát a Deákpárt is bomlásnak indult. Ebből is vonulnak ki ellenkező irányban a clique-uralmat megunt függetlenek, s teljes feloszlása csak rövid idő kérdése.

S a fejedelem?

A fejedelem a koronázás óta mindig úgy viselte magát, hogy nincs semmi okunk alkotmányos érületében kételkedni.

S Ghyczy az alkotmány alapján áll, s az pedig nem jöhet kérdésbe, mióta áll rajta.

Azt felhozhatják ellene, hogy a zavar nagyrészen neki köszönhető, mert ő tartotta eddig is a lelket az ellenzékben, de ki mondhatja azt, hogy működése ott nem használt-e többet, mint ha a jobb oldalon lett volna?

Ha ő nincs, ki tudja, hogy a baloldal kevés kivétellel nem dőlt volna-e régen a szélső bal karjai közé!?

Azt mondják, hogy ő sem bír a kellő eréllyel, hogy scrupulista s ezek igazolására felhozzák eddigi magatartását s mostani levelét.

Én épen ezekből látom, hogy Ghyczy nem csak jó s eszélyes hazafi, de hogy erélyes is. Levelénél nagyobb bizonyosság nem lehet erélyessége s lelkiismeretes hazafisága bebizonyítására.

Ki az közülünk, ki hét évi működését, melynek hitem szerint ő előtte megvannak tiszta hazafias indokai, egyszerre ország-világ előtt elítélje? Hogy ahhoz mennyi bátorság kell, legjobban bizonyítja az, hogy bár a kormány s az egész országgyűlés hibázott bizonyos tekintetben, mégis senki sincs, ki a mea culpát hozzá hasonló nyíltsággal elmondaná, sőt ellenkezőleg mindenki másra igyekszik tolni a hibát s ezért a felelősséget.

S ha hibázott, hibájának őszinte bevallása oly erély egy kormányférfiban, melyhez egy ország gratulálhat magának.

Egy ember, ki bir az önitelés bátorságával, mindig tiszteletreméltó jelenség.

Én szerintem nincs más mód a hinárból kigázolni, mint tartalék nélkül elfogadni az adott positiót, követni azt a zászlót, mely legtöbb valószínűséggel biztosan s jól kalauzol bennünket.

Csoportosuljon az egész ország összes szabadelvű fia minden tartalék-gondolat nélkül azon zászló körül, melyet Ghyczy kitűzött, hagyja futni mind a két főpárt azon ballastokat, melyek működését eddig is megbéniták, tüzzék ki a conservatívek keresztes s a szélsők veres zászlójokat, a nemzet azon zászlót fogjakövetni, mely a nemzet színeit viseli, s melyre a szabadság, egyenlőség s testvériség magasztos jelszavai mellett a józan haladás, a becsületes munka, s takarékos gazdálkodás van felírva.

Lehet, hogy ez még nem fog egyhamar megtörténni, s hogy a pártfegyelem még egyszer részben mind a két oldalon megteszi a szolgálatot, de ez már soká nem tarthat. Sürgetnek bennünket a viszonyok, sürget a haza mind jobban közeledő veszedelme, melyet egy párt sem bír egymagában s mostani szervezetében elodázní.

III.

Dezember elején.

A Deákkör legutóbbi bizalom-nyilatkozata s Széll Kálmán önfeláldozása a párt és kabinet-válságot talán elnapolná, de a pénzügyi válságot sem ez, sem az új kölcsön nem napolhatja el, ha csak rögtön s egész erélylyel hozzá nem fognak a pénzügyek rendezéséhez.

Azért volna jobb a kormányválságot úgy elintézni, hogy egyuttal az új pártalakulás is megtörténvén, ez által az új többségből képezett új kormány egy új s így már magában rendszerint is tartós, de elemeinek egyöntetősége által állandóbb pártra támaszkodva, a javítást talán egy új rendszer, vagy legalább rendszeres program alapján kezdhethé meg.

Ez azonban aligha történik meg s azon körülmény, hogy Széll Kálmánt akarták a pénzügyminiszteri tárcza elvállalására birni, azon feltevésre ad okot. hogy a Deákpárt vezér-egyéniségei e

kormánynak hosszabb időre való felállásában hisznek, kivált ha sikerülne nekik Ghyczyt lépre, azaz az elnöki székre vinni s ez által az új párt-alkulást meggátolni.

Mert Széll Kálmánt egy-két hónapért semmi-estre sem hagyták volna feláldozni, mert hogy ő is áldozat lett volna, azt a meg nem oldott pártkérdés folytán könnyen el lehet képzelni.

Azonban hagyjuk ezt, s foglalkozzunk azon teendőkkal, mely munka vár azon kormányra mely hosszabb életre, gyökeres intézkedésekre van hivatva.

Mindenekelőtt szükséges, hogy egy határozott program alapján megnyugtassa az ország közvéleményét, mert elhihetik azon urak, kik eddig mindent saját szakálukra s saját tetszésök szerint intéztek bizonyos deákköri kisebb szobácskákban, hogy e kormányzás jövőre alig lesz folytatható s hogy határozataik többé nem tekinthetők a közvélemény kifolyásának valamint, azt is, hogy a közvélemény ma már a pártlapok, sőt a clubbok ellenkező véleménye daczára is tért keres véleménye nyilvánítására s mint az utóbbi napok eseményeiből látjuk, nem siker nélkül.

Programm, teljes és határozott programm, mely az ország regenerációját biztosítsa, lehet az, a mi a közvéleményt megnyugtatja.

Fog-e a jelen kormány, ha pénzügyminisztert talál és megmarad, illet adni, miután 7 év óta elmulasztotta azt, nem tudom.

Hogy szükséges volna, azt már fentebb kimutattam. Másképp, hogy tudjuk azt: micsoda sorban, s mily eszközökkel akar a kormány az általános rossz helyzet javításán működni.

Ezen a rendszeren akarnak-e javítani, vagy egy új rendszer által akarnak ügyeinkben gyökeres javítást eszközölni, mind igen fontos kérdés, s e kérdésre Sennyei, a jó közigazgatás zászlóvivője is adós maradt a felelettel, bár ő róla tudni véljük, hogy ő gyökeres rendszerváltoztatást kívánna, s helyesen, minthogy szerintem a közigazgatás alapja a rendszer. Csakhogy az is sokféle van!

Nem találomra beszélek, de a mult megfigyeléséből következtetek, hogy a rendszer nem fog változni. E tekintetben némi apróbb feldozások lehetnek talán, de gyökeres változás nem fog tétetni.

Egy kormány nem ronthatja le azt, a mit önmaga épített, a nélkül, hogy igazat ne 'adna azoknak, kik mindnyájan kezdetben mondták, hogy hibás alapon s rosszul épít, arra kevés embernek van bátorsága.

Hogy eddig a kormány mily rendszeresen működött, nem kell egyebet emlitenem, mint hogy szervezte a törvényszékeket s megyéket, kinevezte a bírákat s 6 évre megválasztatá a tisztviselőket, s midőn ez megtörtént, most szándékozik a törvényhatóságok területi rendezésével azok számát jelentékenyen leszállítani, s a felállított törvényszékekből több mint negyvenet megszüntetni.

Gondold hozzá, mily rendszer volt ott, hol két év mulva már ennyi törvényszék megszüntethető! Mi lesz azon bírakkal, kik a törvény szerint beleegyezésük nélkül a megszüntetett törvényszék helyéről át nem helyezhetők?

Hogy a vasutaknál mint gazdálkodtak, nem kell egyéb, mint tudni azt, hogy számos fontos acta még ma sincs meg, s hogy határidők könnyelmű elmulasztása miatt ma a kincstárt 50 milliónyi kártérítési kereset fenyegeti.

Hanem nálunk a miniszterek felelősek! . . .

Nincs okom kétkedni, hogy belátják már az illetők maguk is, hogy gyenge falakra rakták a nehéz tetőt, de bevallani nincs bátorságok s készebbek a gyenge falat is meglyuggatni, hogy vastag foldozással tegyék erősebbé, de egyszersmind reszkirozzák azt is, hogy az egész épület össze-rogyjon.

S melyik oldalról kezdenek hozzá? ki tudja. A miniszterek nem mondják, talán ők sem tudják. Sok és sürgős a teendő, de legsürgösebb a pénzügy rendezése.

Sietnünk kell, mert a pénzkérdés nem olyan, mint a belreform, hogy elhalaszthatjuk. Pénz nélkül ma nincs élet, sem egyesnek, sem államnak.

A most megkötött kölcsön bánatpénz eddig rossz gazdálkozásunkért, s bár ezzel rövid időre segítve van ugyan rajtunk, de csak rövid időre, úgy, hogy előáll már most is a kérdés, hogy quid tunc?

S erre nem oly könnyű a felelet. Az ország kiadásai nagyok, pénztárai üresek, s hitele elfogyott. Előre megmondható, hogy ha úgy gazdálkodunk mint eddig, mikor fogy el az utolsó garas s mikor mond politikánk csődöt. Egy rossz

esztendő s miután eladni s zálogba adnivalónk már nincs, készen leszünk.

Ezt tudja mindenki, a lapok naponként mondják, a képviselőházban mindenki hangoztatta, s szerencsésen el is jutottunk odáig, hogy egy új divatos jelszóra tettünk szert: gazdálkodjunk, de hogyan, miként, azt még eddig senki sem mondotta meg, még Sennyei sem. Legtöbbet mondott még az, a ki azt mondotta, hogy keveset, s csak annyit adjunk ki, a mennyit beveszünk, s hogy kiadásunkban a nélkülözhetlen előzze meg a szükségést s csak ezt kövesse a hasznos, s azután a szép, de azt nem mondotta meg, hogy azt a keveset is miből adjuk ki, — nem mondotta még eddig senki, hogy miként gondolja az országot a jelen zavarokból kivezethetni. — Egyszóval, a teendőkről még eddig nem mondott programot senki s maga a kormány legkevésbé.

A pénzügy rendelkezésére vonatkozólag Lónyay legközelebb kiadott könyvéből sok szépet és jót mond ugyan, de azt ő nem mondja meg, hogy mit tegyünk addig, míg az ő általa ajánlott gyógyszer előidézhetné a javulást. Vagyis mit tegyünk, ha addig elfogy, — a mint bizonyosan elfogy, —

a most felvett kölcsön, míg bevételeink annyira szaporodnak, hogy vele kiadásainkat fedezhessük. A folytatással már tisztában volnának a gazdálkodás jelszóval. De a kezdetet nem találta még meg senki. Nincs, ki a fonálnak végét találná, hogy a csomót kibonthassa. Kölcsönt egyhamar már nem igen kapunk, elzálogosítani valónk nincs, eladni valónk még kevésbé s mégis szükséges, hogy februáriusra pénzünk legyen, addig pedig adó alig fog annyi befolyni, hogy pénzügyünkön csak némileg is segítve legyen.

Pedig ezen szerintem lehet még segíteni.

A mint tudom, az államnak közel 150 millió forint adóhátralék-, kölcsön- s haszonbér-követelése van, melyet ma semmi módon behajtani nem lehet, hacsak százezreket koldusbotra juttatni, s az országot későbbi jövedelmei egyik forrásától megfosztani nem akarjuk.

S ezért az állam kénytelen külföldön kölcsönt koldulni, s ezért az államvagyonot elzálogosítani.

Nagy eszű ember Kerkapoly, de ilyen bagattellal nem törődött. Itt van a sok pénz s nem tudta hasznát venni.

Pedig ezt föl kell használni, mert az ország

nem fizethet 12%-ot azért, hogy néhány ezer — részben könnyelmű — polgára 6%-re élvezze azt.

Mi tehát a teendő, hogy az állam is megkapja a maga pénzét, a polgárok is megfizethessék adójukat s tartozásukat, a nélkül, hogy tönkre tétetnének?

Az állam a hátralevő s egy évnél régibb követeléseket s adókat ott, a hol lehet s még nem történt volna, tábláz-tassabe ingatlansra s 10 évi törlesztésres az ezen betáblázott összeg erejéig bocsás-son ki 6%-kos kamatozó s 10 év alatt 20 egyenlő részletben törlesztendő zálog-papírokat, vagy utalványokat, melye-kért a lekötött biztosíték mellett még a kezességet is elvállalja.

Hogy az állam mentől kevesebbet veszítsen a kibocsájtási árnál, s a papíroknak állandó magas árkeletet biztosítson, engedje meg, hogy a hátralékos adófizetők törlesztést ily utalványok vagy záloglevelekkel teljes értékben tehessenek, de egy-uttal a tartozási összeg és kibocsájtása közti egész különbséget utólagosan még szinte bekebleztetnének, minthogy az állam a hitelezők érdekeért

10—15%-ot nem fizethet. Ha nem több, csak 50 millió lesz is azon hátralék, mely egészen biztosított, már ez alkalommal ily utalványok alapját képezhetné, a legsürgösebb szükségre el volnánk látva elegendő pénzzel.

Ez utalványokat, vagy ha úgy tetszik zálogkötvényeket egy társulat is szívesen átveszi s nem kell a kormánynak kibocsájtásával vesződni.

Bővebben ez eszmét kifejteni nem lehet feladatomban.

To vábbá rögtön intézkedni szükséges, hogy az adó a lehető legrendesebben folyjon be, s mostoha viszonyaink közt ezt is számításba vehessük, miért is azon okokat mélyebben kell kutatnunk, melyek miatt a jelen zavarba jutottunk. Ne elégedjünk meg azzal, hogy rossz évek, pénz-crisis, erőnkön felől való befektetés s költekezés okozták a bajt. Ez mind igaz, de ennek legfőbb oka maga a kormányzási összes rendszer, s különösen a rossz adóbehajtás.

A bajt, ha most talán elháríthatjuk is, de visszatér az újra, ha gyökereit ki nem irtjuk. Összes rendszerünket, de különösen pénzügyi politikánkat meg kell változtatnunk.

Halaszthatlan az állampénztárnak oly karba hozatala, hogy az állam kiadásait fedezhesse.

S itt ismét több teendő van, mely a bevétel és kiadás kérdésével szorosán összefügg.

Azt tudja mindenki, hogy a nagy zavart leginkább az okozta, hogy a bevehetni remélt adóból 50 millió nem fizettetett be.

Említettem már, hogy az állampolgárokat, daczára a rossz termés, s pénz-crisisnek, nem tartom annyira szegényeknek, hogy adójokat nagy részben meg nem fizethetnék. Hogy az esztendő nem volt oly rossz mint mondják, s hogy pénz van, semmi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy Magyarország az idén is csak egyféle mulatságra közel 40 milliót adott ki.

Mert soknál nem volt egyéb mulatságnál a bécsi kiállítás megtekintése, s ott százaknak elköltése s hogy 40 milliót elköltöttünk e ezéltre, azt onnan mondhatom, mert egyre másra minden látogató kiadását bátran számíthatom 100 frtra. Pedig 400,000 magyarnál több volt Bécsben.

Az erre kiadott pénz egy része az államot sok zavarból kimentette s az országot egy keserűségtől kímélte volna meg, melynek nem volt

más oka, mint hogy az adófizetésre szükséges pénz Bécsbe vitetett s még haragudtunk a „Pressére“, midőn könnyelműségünkre figyelmeztetett bennünket.

Az adó Bécsbe vitetett s nem fizettetett be, mert nem volt akarat fizetni s nem volt jó behajtási módszer.

Az első okon, mint a melyet évek előtt hazafiui erénynek tartottunk, egyhamar még nem lehet segíteni, de a másodikon hamar s könnyen segíthetünk.

Oda kell működnünk, hogy ha nem lehet is mindjárt mindenkiiben meggyökereztetni a készséges adófizetési kötelesség eszméjét, addig is, míg ez megtörténhetik, az adók rendesen befolyjanak s behajtások szükség esetén kevésbé gyűlöletes módon, igazságosabb eljárással s több eredménnyel történjék.

A mostani adóvégrehajtás gyűlöletessé teszi a kormányt, ezeket juttat koldusbotra s még sincs meg a kívánt eredmény.

Ezzel fel kell hagyni, a sok költségre kerülő apró zsarnok-végrehajtókat el kell eresztetni, s már ez által is százezrek gazdálkodtathatnak meg.

De mondanák sokan s mondaná első sorban a kormány, miként: hisz akkor éppen senki sem fog nálunk adót fizetni.

Nem ám, mert jóformán senkinek sincs érdekében, hogy az adók rendesen befolyjanak. A megye, a város, a falu nem törődik vele, nem is szól az adózóhoz senki, még a végrehajtó meg nem szoritja.

Oda kell hatnunk, hogy ez sokaknak, hogy az állampolgárok nagy részének érdekében legyen az adók rendes fizetése.

S ezt igen egyszerűen, rövid idő alatt könnyen elérhetjük; nem kerül többbe, mint egy tiz sornyi törvénybe, mely következőleg hangzanék:

„A törvényhatóságok önkormányzati költségeire megszabott összegek évnegyedenként azon arányban fognak kifizettetni az állampénztár által, mint a mily arányban a törvényhatóság területén kivetett államadó befolyt. A törvényhatóságok felhatalmaztatnak, hogy az egyes községekben a községi költségekre kivetett pótagót a községi államadó arányában számíttassák le.“

Olyan esetekben, midőn valami elemi csapás sújtotta a megye nagyobb részét, a pénzügymi-

niszter a megye indokolt felterjesztésére a költségeket saját felelősségére előlegezheti.

S tagadhatja-e valaki, hogy ha a megyei tiztviseelő, sőt a falusi biró is tudja, hogy csak az esetben kapja ki fizetését, ha az államadó rendesen befolyt, mindjárt több figyelemmel fogja kísérni az adófizetőket s szükség esetén szoritja is a fizetésre azokat, kiktől tudja, hogy adójokat könnyen megfizethetik.

Ime, ez volna egyszerű s könnyű módja, hogy az adó rendesen fizetessék, s az állam ezutánra nagyobb szerű adóhátraléktól megkíméltessek.

Hátra van még a most kötött s 5 év alatt visszafizetendő kölcsön lebonyolítása úgy, hogy lekötött zálogjaink el ne vesszenek.

Öt év nagy idő, ez alatt sokat lehet tenni, s ha pár év alatt nem jut is arra pénzünk, hogy a kölcsönt visszafizethessük, módunkban lesz, hogy attól mégis lehető könnyű szerrel menekülhessünk meg.

Azt már mindenki tudja, hogy az államjavak az államnak aránylag végtelen keveset jövedelmeznek. Nem egy ízben volt már szó róla, hogy

azok, kivéve az erdőket, kisebb részletekben eladassanak, s ez által az állam egy új, biztos, állandó jövedelmi forrást kapjon földbirtokos s adózó polgárai számának nevelése által.

Most nincs kedvező idő ily eladásra, de rövid idő alatt lehet, s az állam adósságától könnyen menekülhet az által, hogy vagyonát jó áron eladhatja.

Nem kell tennie mást, mint közvetítenie a hitelt egyes bankok és a vevők közt.

Határozza el, hogy a szántóföld, rét s kisebb erdő-birtokokat 50—1000 holdas parcellákban 5 év alatt eladatja, méresse ki a parcellákat s becsültesse meg a földeket saját közegei s a megye által kiküldött becsüsök által, s az így megbecsült földeket nyilvános árverésen adassa el 32 részlet törlesztésre, úgy, hogy a vevő két részletet azonnal készpénzben, a többit pedig 30 év alatt félévi részletekben fogja lefizetni, s e részletek betábláztatván, a betáblázott összeg erejéig ismét záloglevelet bocsásson ki 30 év alatt félévenként törlesztendőket, melynek értéke ismét az által emeltetnék, hogy az állam által törlesztésül névértékben elfogadtatnék.

Ily papirokra az állam könnyen kapna vevőket, mert teljes biztosíték, jó kamat mellett megvételési nyereség is kínálkoznék.

Sőt meggyőződésem, hogy a kölcsönt adó consortium a kölcsön ilyenmü visszafizetésébe nagyon szívesen s olcsóbban beleegyeznék, nem megvetendő nyereség lévén ránézve ily biztosított papiroknak egyes esetekben készpénz gyanánti értékesíthetése.

Természetes, hogy ily fontos s nagyobb szerű ügylet tüzetesb indokolást igényelne, azonban én itt csak az eszmét akartam érinteni. Ezek volnának a halaszthatlan teendők s ezzel kapcsolatban volnának azok, melyek szintén sürgősek.

Sürgős intézkedést igényel az, hogy az ország, a mennyire lehet, legalább részben biztosíttassék hasonló csapások ismétlésétől.

Ezzel összefügg a bankkérdés, az adórendszerjavítás, de leginkább, hogy az ország ne legyen egészen a szeszélyes időre bízva.

Földmivelő-ország lehet boldog, de a mai értelemben gazdag nem lesz soha.

Gazdaggá egy országot első sorban az ipar és kereskedelem tehet. A nyers anyag termelése

mindig kevés nyereséggel s sok fáradsággal s költséggel jár.

Egy mázsa nyers vas termelése 4 frt 75 krba kerül, de az ipar az 5 frtos mázsa-vasat ezreket érő tárgyakká változtatja át.

Egy font gyapjut 80—120 krért adunk el, midőn magunknak is 70—110 krban van, s e font gyapjut mint posztót 30—40 frtért veszszük vissza.

Nekünk iparkodnunk kell, hogy népünk nagy részének akkor is legyen kenye, ha nem terem. Az az, hogy legyen keresete másból is. A néptelen s gazdag alföldnek még évtizedekre nem volna jövedelmező a nagy ipar, de a felföld, a szegény hegyi népesség, Erdély s különösen a székelység részére kénytelenek vagyunk más keresetforrás után nézni.

Ott sok az ember, kevés a föld, olcsó a nap-szám! Állítsunk ott, ha kell államsegélylyel gyárakat! Nyers anyagunk van elég mindenből, ott munkás kéz is van hozzá, piacza a mi gyártmányainknak is akad itt benn az országban s keleten.

Csak kell jó törvény, mely a részvényest a rablás ellen bizosítsa s egy kis kilátás, hogy a

befektetett tőke meghozná gyümölcsét. Az állam ne is áldozzon semmit, csak mondjon le az adóról egy bizonyos időre, mely alatt csak akkor követelhet adót, ha a tiszta jövedelem a 6%-ot meghaladja.

Erről is máskor többet.

Ezek után jönnek a szükséges teendők s itt kezdődik a gazdálkodás.

Kezdje a kormány magán, szüntessen meg egypár felesleges ministeriumot, szállítsa le a hivatalnokok számát, de a megmaradottakat fizesse becsületesen, hogy jobban s többet dolgozzanak.

Azután a képviselőházon, hol ugyancsak jöttünk-mentünk- féle gazdálkodás van. Szállítsa le a képviselőház tagjainak számát a horvátokon kívül 300-ra, s ez által ugy pénzben, mint időben (pedig a képviselőháznál ez is nagy pénz) jelentékeny megtakarítást eszközölhet. Ha már gyökeres reformot akar, adjon példát a ház, s egyuttal törölje el a napi díjakat, s hogy szegény, képesített emberek mégis feljöhessenek képviselőkül, hozza be azt a rendszert, hogy a különböző bizottságok tagjai munkaarányban bizottsági megjelenésökért kapjanak díjakat. Ne napolják el elsőjén s ne a

hó utolján hívják össze a képviselőházat, hogy egész havi díjukat megkapják. Hivatalnok-képviselők ne kapjanak napidíjt s csak egy szálláspénzt.

A városi főispánok szüntettessenek meg, valamint a czélnak meg nem felelő drága tanfelügyelőiségek is. De miután az államnak felügyeleti jogát gyakorolni kell, gyakorolja ezt semmittevő megyei főispánjai által, még pedig a megyebeli a közigazgatás minden szakában.

A törvényszékek száma s teendője kevesbítették az által, hogy a békebiróságok s körjegyzőségek életbe léptettessenek.

A garantirozott vasutak igazgatási költségei kevesbítettessenek. Ne engedje az állam, hogy egyes garantiáló társulatok a hivatalnokokat 3—4-szeres fizetés ígérete mellett egymástól elcsábítsák. Szüntesse meg a sok haszontalan igazgatótanácsi állomásokat. Ne engedje, hogy kocsikba s épületekbe, mint a hol legtöbbet lehet félretenni, oly roppant összeget befektessenek. Nem minden vonalon egyszerre van a forgalom s szükség esetén kocsikat kölcsönzzön ki az államvasut, az épületeknél pedig csak a szilárdságra legyen tekintet. A fényűzés tiltassék el.

Franciaország még első rendű vonalai némelyikén is csak fabódék vagyis csak fészerek némely állomások váró-termei s kocsijaiban ugyan a fényűzésnek nyoma sincs.

Az állam maga keveset s csak elkerülhetlent építsen s ha épít, csak szilárdan s nem fényűzéssel, mint a vám- és postaháznál s vasutaknál.

A némely megyében túlságos nagy hivatalnok száma addig is, míg az új területi beosztás létrejő, a megürült állomások egy részének be nem töltése által kevesbítendő.

Az ország felső részében nagy számmal levő adóhivatalok kevesbítettessenek, s egyes pénzügyigazgatóságok megszüntetessenek.

A roppant nagy számú s csak a szellemi proletariusok számát szaporító kir. jogakadémiák közül egy pár megszüntetendő, egy pár pedig szakintézetté átalakítandó, maradván még ugyis túlságos sok felekezeti jogakadémia.

Az államjóságokat terhelő s százezreket elnyelő kegyűrság (patronatus) megszüntetése s azoknak vagy az egyházi alapra, vagy az illető s esetleg az összes püspökökre átruházása; a más val-

lású polgárok s az üres állampénztár iránti kötelesség.

A közmívelődés érdekében tett kiadások kevesbítettessenek az által, hogy püspökökké csak oly egyének neveztesse ki, kik dús jövedelmeiknek hajdan banderiumok, végvárok fenntartására s a király 4-ik fiának nevelésére kötelezett részét most ily czélokra hajlandók fordítani. Néhány kanonoki állomás e célból szintén betöltetlenül volna hagyandó.

Nem először történik az, hogy az ország egyházi javainak egy részét maga számára tartja fel. Tették ezt királyaink akárhányszor, s akkor, midőn az egész ország katolikus volt s más vallásuak e végett nem voltak kénytelenek több terhet hordozni.

A mi a bevételeket illeti, az állam bevételeinek mostani forrása már bővebb jövedelmezésre alig csigázható. Itt csak arra kell fordítani a figyelmet, hogy a bevétel rendesen befolyjon, lelkiismeretesen kezeltessék s legfőlebb, hogy az adók elosztása igazságosabb arányban történjék.

A fogyasztási adó nem emelhető, de jövedelmök lelkiismeretes kezelés s jó felügyelet mellett

szaporítható. Fájdalom, hogy ez az államnál alig érhető el, ezt csak az egyéni érdekesség idézheti elő.

A dohány-monopolium nagy kiadással jár, bár szép jövedelmet hajt.

Az ezek együttes fentartására kiszabott 10 év nemsokára lejár, a kormánynak gondoskodni kell róla, hogy az új megállapításnál így akarja-e továbbra is fentartani, vagy bérbe adja, vagy magát a monopoliumot megszünteti s ehelyett a jövedelmet a természetőkkel, elárusítókkal, a szivargyártás fentartásával külföldi dohány-czikk megadóztatásával fogja fedeztetni.

Más forrásokról kell tehát gondoskodnunk, mert a polgárok egy része már csaknem elviselhetlen adóval van terhelve. De ismét van egy része, mely azt meg sem érzi s egy másik rész, mely csaknem adómentes.

Nézzünk körül, kiket nyom legkevésbé az adó. Azokat, kiknek aránylagos jövedelmük mellett aránylagosan legkevésbé szükséges kiadásaik vannak. Ezek a magokban álló családtalan egyének, kiknek sem gyermekekre, sem aránylagosan nagy háztartásra nem kell költeniök.

Semmi sem méltányosabb, minthogy ezek duplán megadóztassanak.

Semmi kétség benne, hogy az állam ügyeiben takarékos Zsedényi ez indítványt maga teszi meg az országgyűlésen, hogy a hirlapbélyeget ne legyen kénytelen újra behozatni.

Kiknek van legtöbb, legnehezebben ellenőrizhető s így meg nem adóztatható jövedelmük? A börze-látogatóknak s ágenseknek, azért a börze-látogathatási jegyeket jelentékeny adóval meg kell róni.

Nem megvetendő jövedelmet hajtana még azon méregárulók nagyobb megadóztatása is, kik 20 frt. áru spirituszért 100 forintot vesznek be az általok testileg s szellemileg elnyomorított néptől. Kérjük az irtóztató módon szaporodó, következőleg busás nyereségű pálinkabódék tulajdonosait jobban megadóztatni.

A külföldi luxus-cikkeket nem vethetjük külön adó alá, közbenső vámsorompó felállítása s a vámszövetség fel nem mondása nélkül, de hintókra, lovakra, vadász-fegyverre, fotografiára, s a család tagjait meghaladó számú szobákból álló lakásokra, zongorákra egy pár forint adót bátran kivethetünk.

A vendéglősök ma is csak oly fokban fizet

nek adót, mint évekkel előbb, holott árjegyzékeiket 50 — 100%-kal emelték. Fizessenek ők is egy kissé többet megkésztereződött jövedelmüktől s a boutellás boroktól, melyeknél különben is 200% nyereséggel dolgoznak, szinte adhatnának az államnak 2—5 krt.

Az általános crisis mindenkinek végtelen kárt okozott s az államot milliókra menő tőkék jövedelmi adójával csorbitotta meg. Ezek buktak meg s ez általános nyomorban csak az ügyvédek szüretelnek, kik mint csödtömeggondnokok és perügyelők néhány órai munkáért a csödválasztmány által könnyelműen vagy egyetértésből s osztozkodásra megszavazott ezeket tesznek zsebre, s szokszor egész évi jövedelmi adó alá százakat sem vullanak be. 20% ilyenmü adóval egy cseppet sem történék rajtok igazságtalanság.

Hát a Horváth B. által bölcsen feltalált s az igazság keresést végtelenül nehezítő új nagyságos urak, 2 — 10,000 frtos jövedelmü végrehajtók, kiknek legnagyobb része épen semmi adót sem fizet, még ebben is előnnyel bírjanak a többi szánandó polgárok felett?

Hát az a famosus törvény a városi dupla személykereseti adóról, melyet Kerkapoly pénz-

ügyminiszter Horváth Lajos miskolczi képviselő kedvéért úgy módosított, hogy míg Kis-Szeben, Oláhfalu, Bereczk stb. 1200—3000 szegény lakosu város polgára dupla személykereseti adót fizessen, csak azért, mert véletlenül szab. királyi vagy törvényhatósági joggal felruházott koldus-városban lakik, de Miskolcz, Eger, Gyöngyös, Gyula, Szentestb. 20—30,000 lakosu, de csak rendezett tanácsu gazdag városok szájas csizmadiái, s Békés, Csaba, Szarvas, Nagy-Kikinda, 20—30,000 lakosu faluk iparos polgárai csak egyszerűt: nem volna-e most kijavítható olykép, hogy eltekintve a rangtól, inkább csak a lakosság, például az 5000-en felüli lakossággal bíró községek s városra kiterjeszhető?

Mindezek által csak százezrek takaríthatnának meg, illetőleg szereztethetnének, de a kiadás és bevételben tett évenkénti százezernyi különbségek milliókat tennének ki s ez által is már némileg könnyebb volna a segítség.

Hanem az itt elmondottak csak a teendőknek egyik kisebb, de halaszthatlan részére vonatkoznak.

A többiekről máskor.

TETTEY NÁNDOR és TÁRSA

KÖNYVKERESKEDÉSÉBEN PESTEN, „A VASTUSKÓHOZ”

kaphatók :

Zadig, vagy: a végzet. Keleti történet. Irta Voltaire. Ford. Rakovszky István.	Ára 60 kr.
Átalakulás, vagy: a Monte-Beni családrege. Irta Hawthorne Nathaniel. Ford. Veres Sándor. Két kötet	Ára 2 frt.
Klotild. Irta Karr Alfonz. Ford. Veres Sándor. Két kötet	Ára 2 frt.
Egy világgolgár levelei. Irta Goldsmith Oliver. Fordította Csernátony Lajos.	Ára 1 frt.
Jane Eyre. Irta Currer Bell. Ford. Huszár Imre. 4 füzet 2 kötetben.	Ára 4 frt.
Margit, vagy: a kettős szerelem. Irta Mme. de Girardin. Ford. Rakovszky István.	Ára 1 frt 50 kr.
Pudli fejedelem. Regény. Irta Laboulaye. Ford. Amica.	Ára 1 frt 20 kr.
Ginx Baba. Társadalmi és politikai angol regény. Irta Jenkins Eduárd. Ford. Amica.	Ára 1 frt.
Hermann és Dorottya levelei. Irta M. P. Albane. Ford. Amica.	Ára 80 kr.
Egy segédtanító története. Irta Erckmann-Chatrian. Ford. Hindy Árpád.	Ára 1 frt.
Az apáca. Irta Diderot. Ford. Szépfaludi.	Ára 1 frt
Házi naptár.	Ára 50 kr.
Szerelmesek naptára.	Ára 80 kr.
Jegyzék-napló gazdák számára.	Ára 1 frt 20 kr.
Hölgyek naptára aranymetszéssel.	Ára 1 frt 40 kr.
Közhasznu zsebnaptár.	Ára 24 kr.
Jegyzék-napló ügyvédek számára.	Ára 1 frt 30 kr.
Jegyzék-napló mindenki számára.	Ára 1 frt 20 kr.
Orvosi zsebnaptár.	Ára 1 frt 20 kr.
Pénztárcza-naptár.	Ára 20 kr.
Portemonnaie-Kalender.	Preis 20 kr.
Adressen-Kalender von Pest, Ofen und Altofen.	Preis 4 fl.
Budapest térképe. Szines nyomás. Kis kalauzzal.	Ára 1 frt.

TETTEY NÁNDOR és TÁRSA

KÖNYVKERESKEDÉSÉBEN PESTEN, „A VASTUKÓHOZ”

kaphatók :

Magyar vezérek és királyok arcképcsarnoka. Ragyogó borítékban és 60 könyomatu lű arcképpel. Ára 2 frt.

Ifjusági könyvtár. (Báró Eötvös József utasítása szerint szerkesztve.) *Fen és alant.* Gyönyörű borítékban és 6 színyomatu képpel, ára 2 frt 50 kr. — *Mesék, kalandok és történetek.* Gyönyörű borítékban és 8 színyomatu képpel, ára 2 frt. — *Vadölő.* Gyönyörű borítékban és 8 színyomatu képpel, ára 2 frt 50 kr. — *Az utolsó Mohikán.* Gyönyörű borítékban és 8 színyomatu képpel, ára 2 frt 50 kr. — *Az utmutató.* Gyönyörű borítékban és 8 színyomatu képpel, ára 2 frt 50 kr. — *Bőrharisnya.* Gyönyörű borítékban és 8 színyomatu képpel, ára 2 frt 50 kr. *Vadfogó.* Gyönyörű borítékban és 8 színyomatu képpel, ára 3 frt. — *Balassa János,* írta Györy Vilmos. Gyönyörű borítékban és 8 színyomatu képpel, ára 2 frt 50 kr.

Tavaszi virágok. Braun Izabella virágos kertjéből 8 színes képpel. Ára 1 frt 60 kr.

Gyermeköröm. Irta Lukács Pál. Képekkel. Ára 40 kr.

Kis utazó, írta Lukács Pál. Képekkel. Ára 1 frt.

Kis verselgető, írta Lukács Pál. Képekkel. Ára 1 frt.

Moderner Orcus. Aus dem Französischen. Preis 1 fl. 20 kr.

Anna Hereford. Aus dem Englischen von Mr. A. Wood. Preis 60 kr.

Die Gräfin Montè Christo. Aus dem Französischen. Preis 1 fl. 20 kr.

Die Reise zum Mittelpunkt der Erde. Aus dem Französischen von Jules Verne. Preis 1 fl.

Die Reise nach dem Mond. Aus dem Französischen von Jules Verne. Preis 1 fl.

Die Reise um den Mond. Aus dem Französischen von Jules Verne. Preis 1 fl.

Die Reise um die Welt in 80 Tagen. Aus dem Französischen von Jules Verne. Preis 1 fl.

Die Stieftochter. Aus dem Schwedischen von Sophie Schwarz. Preis 1 fl.

